

Blir norsk politikk GAL?

Grønn Alternativ Liberal (GAL) - Norske velgere og partier sett gjennom et europeisk perspektiv

Jonas Stein

Førsteamanuensis, UiT Norges arktiske universitet

Jonas.stein@uit.no

Sammendrag

Internasjonal statsvitenskap har de siste tiårene utfordret den tradisjonelle éndimensjonale forståelsen av europeisk politikk. Analysene av norsk politikk har alltid vært flerdimensjonale, og sånn sett kan man si at analysene av europeisk politikk har tatt igjen de norske. Samtidig åpner et nytt todimensjonalt europeisk rammeverk, GAL-TAN, et nytt perspektiv på norsk politikk. Denne artikkelen viser hvordan denne todimensjonale forståelsen av europeisk politikk kan brukes for å forstå utviklinger i norsk politikk. En slik analyse viser at en større andel velgere i Norge – som i resten av Europa – har posisjoner som ikke er direkte sammenfallende med å være enten fullt progressiv eller fullt konservativ. Fra 1990 og frem til 2017 vokste gruppene *velferdssjåvinist* og *markedskosmopolitt* betydelig i størrelse. Disse endringene gjenspeiles også i det politiske landskapet, og kan forklare mange av konfliktene på begge sider av det tradisjonelle høyre-venstre-sketet. Analysen peker på at dersom den andre dimensjonen blir enda viktigere for velgere og partier i kommende valg, vil det utfordre dagens norske partikoalisjoner.

Nøkkelord

Regjeringer, allianser, Norge, velgere, GAL-TAN

Abstract

A traditional one-dimensional understanding of European politics has been challenged in recent decades in international political science. The analyzes of Norwegian politics have always been multidimensional, and in that sense one can perhaps say that the analyzes of European politics have caught up with Norwegian analyses. At the same time this two-dimensional European framework gives a slightly new perspective on Norwegian politics. This article attempts to show how such a two-dimensional understanding from European politics can be applied to Norwegian politics to understand recent developments and coalitions in Norwegian politics. Firstly, we see that a larger proportion of Norwegian voters, as in the rest of Europe, have positions that do not directly coincide with being either fully progressive or fully conservative. In a two-dimensional understanding of Norwegian politics, both the welfare chauvinist and market cosmopolitan groups have grown significantly from 1990 to 2017. Secondly, these changes are also reflected in the political landscape, and the second dimension can explain many of the conflicts both internally on the traditional left and on the right side. If the second dimension becomes even more important for voters and parties, today's Norwegian party coalitions will be challenged.

Keywords

Government, alliances, Norway, voters, GAL-TAN

Innledning

Stadig flere forskere anlegger et to-dimensjonalt perspektiv i sine analyser av europeisk politikk, der den andre dimensjonen kommer i tillegg til den klassiske høyre-venstredimensjonen knyttet til økonomisk politikk (Downs, 1957). I sin litteraturgjennomgang om endrede

skillelinjer i vest-europeisk politikk identifiserer Ford og Jennings (2020) tre beretninger om den andre dimensjonen. Det første er «materialister» kontra «postmaterialister» (Inglehart, 1971), den andre er globaliseringens «vinnere» og «tapere» (Kriesi et al., 2008) og den tredje en konflikt om «transnasjonal» politisk integrasjon, mellom «Grønn-Alternativ-Liberale» og «Tradisjonelle-Autoritære-Nasjonalistiske» velgere og partier (Hooghe & Marks, 2018). Det er forskjeller i disse tre tilnærmingene, dog peker alle tre på fremveksten av en «annen dimensjon» som blir stadig viktigere for å forstå velgere, velgerkoalisjoner og partisystemer. Underliggende finnes en forventning om at liberale og postmoderne verdier er i konflikt med tradisjonelle verdier og at denne konfliktlinjen kommer til uttrykk i politiske saksområder som europeisk integrasjon, klima og innvandring (Hooghe & Marks, 2018).

Norsk valgforskning har siden Rokkans banebrytende arbeid på 1950-tallet vært basert på et flerdimensjonalt rammeverk (Lipset & Rokkan, 1967). Rokkan og Valen (1964) identifiserte fem skillelinjer som manifesterte seg i 1960-tallets norske partisystem: 1) en territoriell motsetning, 2) en sosio-kulturell konflikt, 3) en religiøs motsetning, 4) en økonomisk konflikt i varemarkedet og 5) en økonomisk konflikt i arbeidsmarkedet. Det er altså snakk om noe ulike perspektiver på flerdimensjonalitet, og Hooghe og Marks vil selv si at de bygger videre på Rokkans skillelinjeteori. Denne artikkelen forsøker å vise hvordan man kan forstå norske velgere og partier dersom de analyseres gjennom et europeisk perspektiv basert på to dimensjoner.

Først viser jeg, gjennom å bruke European Value Survey-data på samme måte som Gidron (2020), hvordan norske velgere over tid har blitt mer splittet langs den andre dimensjonen, og at dette følger et mønster som man også finner i andre europeiske land. Deretter bruker jeg Chapel Hill Expert Survey (CHES) til å vise hvordan norske politiske partier plasserer seg i et slikt todimensjonalt system. Til slutt analyser jeg hvordan GAL-TAN-dimensjonen endrer forholdet mellom koalisjonene i norsk politikk. Både «høyresiden» og «venstresiden» rommer stort internt spenn langs den andre dimensjonen, noe som kan forklare konfliktene internt både i Solberg-regjeringen (2013-2021) og i etableringen av Støre-regjeringen i 2021.

Den andre dimensjonen

Ford og Jennings (2020) identifiserer tre beretninger om hvordan en ny dimensjon som samler flere skillelinjer kan brukes for å forstå moderne politikk (Ford & Jennings, 2020). Den første er «materialister» kontra «postmaterialister», hvor Inglehart (1971) tar utgangspunkt i Maslows behovspyramide (Maslow, 1943). Når ressurser er knappe har grunnleggende materielle behov som mat, husly og sikkerhet forrang, men når voksende velstand gjør at samfunnet kan dekke slike behov, vender innbyggerne seg til mer abstrakte, langsiktige mål som personlig frihet og selvuttrykk. Gjennom sosialisering formes velgernes verdier og politiske prioriteringer tidlig i voksen alder og forblir relativt stabile deretter. Ved å kombinere grunnleggende behov og sosialisering produseres Ingleharts «stille revolusjon» der sammensetningen av verdier i samfunnet endret seg. De materialistiske generasjonene som vokste opp under krigen ønsket seg trygghet og materiale goder. I etterkrigstiden ble disse gradvis erstattet av postmaterialistiske generasjoner som ble sosialisert inn i etterkrigstidens velstand. Generasjonserstatning er samtidig en veldig treg prosess som har innebåret mange tiår med todimensjonale politiske konflikter, med materielle og postmaterielle verdier som spilles opp mot hverandre. Norris og Inglehart beskriver en utvikling i moderne demokratier, inkludert Norge, hvor befolkningen blir stadig mer liberale og miljøorienterte (Norris &

Inglehart, 2019). Utviklingen drives frem av de yngre generasjonene, men møter etter hvert motstand fra eldre generasjoner og de delene av befolkningen som har motsatt ideologisk ståsted. Dermed oppstår det konflikt om denne typen saker, som gjør dem politisk aktuelle og brennbare.

Den andre beretningen er de innflytelsesrike studiene til Kriesi og medforfattere (f.eks. Kriesti et al, 2008). De ser på globalisering som den avgjørende prosessen for fremveksten av en ny skillelinje. Den økonomiske og kulturelle globaliseringen skaper en konflikt mellom globaliseringsvinnerne (sosiale grupper som drar nytte av og omfavner økonomisk integrasjon) og taperne (grupper som får lite ut av globaliseringen og som eksponeres for større økonomiske sårbarhet). Typiske grupper som vinner på globaliseringen, er høyt utdannede personer og «alle typer kosmopolitiske borgere», mens typiske tapere er personer med lite utdanning som arbeider i konkurranseutsatte næringer og er lite mobile. For Kriesi og medforfattere er det spesielt representantene for globaliseringens tapere – de nye radikale høyrepartiene – som driver frem denne skillelinjen. Paradoksalt nok har det, spesielt siden den globale finanskrisen, vært liberale og grønne partier som representerer globaliseringens vinnere, som har drevet frem denne skillelinjen og profitert på den (Ford & Jennings, 2020).

Den tredje definisjonen av «den andre dimensjonen» er det Hooghe og Marks kaller den transnasjonale skillelinjen mellom «Grønn-Alternativ-Liberale» (GAL) og «Tradisjonelle-Autoritære-Nasjonalistiske» (TAN) velgere og partier (Hooghe & Marks, 2018). Hooghe og Marks tar også utgangspunkt i Lipset og Rokkan (1967) og viser hvordan den økonomiske og politiske integrasjonen i EU over de siste tiårene har skapt et «avgjørende øyeblikk» som samsvarer med det Lipset og Rokkan så på som avgjørende for de politiske skillelinjene. Til Lipset og Rokkans *nasjonale* og *industrielle* revolusjon må vi nå legge til den *europaiske* revolusjon. Som tidligere revolusjoner skaper også disse nye politiske og sosiale endringene sterkt polariserte samfunn og konflikter mellom de som omfavner en revolusjon i samsvar med deres verdier og interesser (høyt utdannede, unge, migranter og storbyinnbyggere) og de som ser på den som en trussel mot tradisjonell identitet og økonomisk sikkerhet (lavt utdannede, eldre, tradisjonelle og innbyggere i fraflyttingstruede bygder og periferier).

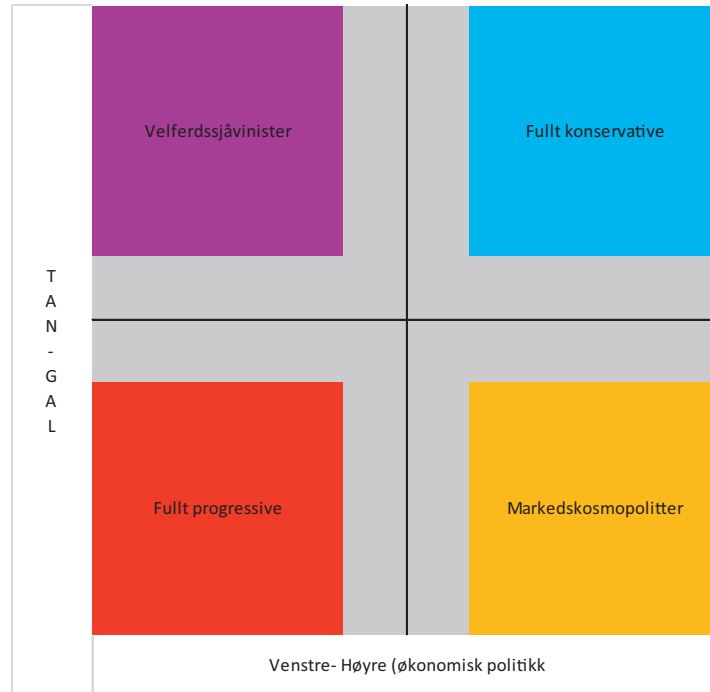
Denne nye dimensjonen samler flere skillelinjer som former moderne politikk. Ford og Jennings (2020) oppsummerer fem endringer de siste tiårene som forklaring på fremveksten av en ny dimensjon; (a) utvidelsen av høyere utdanning og fremveksten av nyutdannede som en særegen velgergruppe; (b) masseinnvandring og fremveksten av valgmessig signifikante etniske minoritetssamfunn; (c) sosialt konservative hvite velgere med lav utdanning som reagerer på sin relative demografiske tilbakegang og politiske marginalisering; (d) veksten i størrelsen på de eldre velgerkohortene grunnet økt gjennomsnittlig levealder; og (e) fremveksten av geografiske skillelinjer som gjenspeiler den økte segregeringen av velgere i større og liberale byer og de mer konservative distrikter, samt forskjeller i identiteter og interesser som følger av denne segregeringen.

Data og resultater

Hvordan plasserer norske velgere seg i et todimensjonalt bilde?

I sin analyse av europeiske velgere baserer Gidron (2020) seg på en to-dimensjonal forståelse av politikken og benytter velgerdata fra European Value Survey. Han lager en standardisert indeks for økonomiske holdninger og en for kulturelle holdninger. Gidron definerer deretter fire idealtyper basert på økonomiske og kulturelle holdninger. De som havner under 40-

persentilen på økonomiske holdninger (venstre-høyre-plassering), sies å være på venstresiden, og de som er over 60-persentilen, sies å være til høyre. De som havner under 40-persentilen på kulturelle holdninger, sies å ha progressive verdier (GAL) og de som er over 60-persentilen, sies å ha konservative verdier (TAN) (se figur 1)¹.

Figur 1. Kategorisering av velgere langs to dimensjoner

Norge er ett av de ti landene som er i Gidrons analyse og hans R-kode og data ligger åpent tilgjengelig (Gidron, 2020). Dermed har jeg kunne ta ut de norske respondentene fra datasettet for å analysere dem med hans rammeverk i motsetning til Gidron som ikke så på enkeltland.

Tabell 1. Fordeling av norske velgere i fire kategorier

	Fullt progressive	Fullt konservative	Markedskosmopolitter	Velferdssjåvinister
1990-utvalg	25	24	8	8
2017-utvalg	18	18	13	14

Basert på kategoriseringen til Gidron (2020) ser vi at norske velgere er blitt mer sammensatte i perioden fra 1990 (n=1028) til 2017 (n=1073). Andelen *velferdssjåvinister* og *markedskosmopolitter* har økt betydelig fra 1990 til 2017, fra 8 prosent på hver til henholdsvis 14 og 13 prosent. Fortsatt er flertallet av velgerne i 2017 enten fullt progressive eller fullt konservative, men denne posisjonen er ikke like dominerende som den var i 1990. Utviklingen er den samme som i resten av Europa.

1. For detaljer se online appendiks tilgjengelig her <https://doi.org/10.18710/F6XSOT>

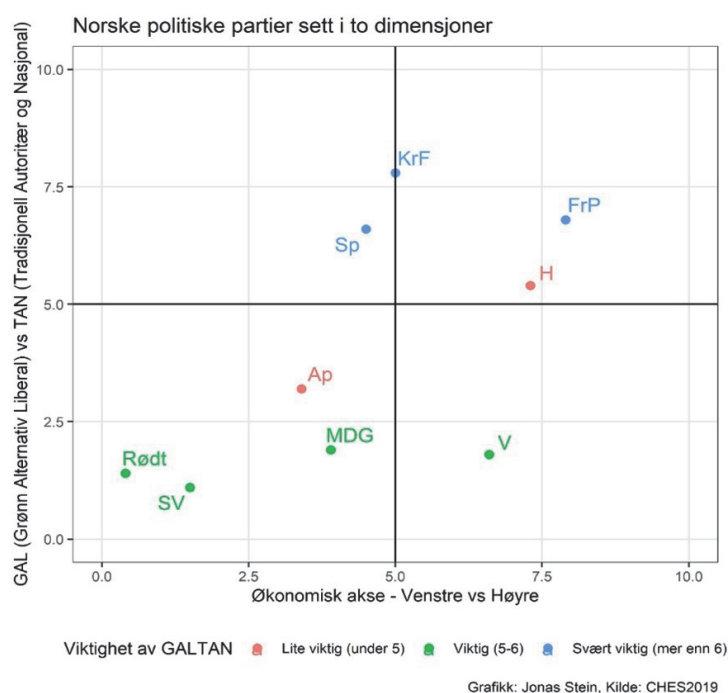
Tabell 2. Partipreferanser til fire forskjellige velgerkategorier

	SV/R	Ap	Sp	MDG	V	Krf	H	Frp
Fullt progressive	26	40	8	7	5	0	10	3
Velferdssjåvinister	12	29	12	4	5	11	17	9
Markedskosmopolitter	1	20	8	2	10	1	53	4
Fullt konservative	5	20	10	1	3	8	32	23
Øvrige	8	31	13	3	7	5	25	8

Tabell 2 viser fordelingen av velgerpreferanser mellom partier for hver av de fire kategoriene i 2017-utvalget (Rødt og SV er slått sammen). Blant de fullt konservative og fullt progressive er det få overraskelser, men blant velferdssjåvinistene så er det en betydelig andel som foretrekker høyrepartiene. Blant markedskosmopolittene er Høyre suverent størst, men en del stemmer også på Arbeiderpartiet og Venstre. At både velferdssjåvinister og markedskosmopolitter ofte foretrekker høyrepartier er i tråd med funnene til Gidron (2020).

Hvordan plasserer norske partier seg i et todimensjonalt bilde?

Til den siste delen bruker jeg ekspertvurderinger av europeiske politiske partier fra 2020-runden av CHES, der ti eksperter har vurdert de norske partiene (Bakker et al., 2020). I analysen brukes gjennomsnittet av ekspertenes vurderinger av de norske partiene for å plassere dem i et todimensjonalt bilde.

Figur 2 Norske partier sett i to dimensjoner

Figur 2 viser at de to koalisjonene i norsk politikk er relativt konsistente langs den økonomiske dimensjonen. Opposisjonen i perioden 2013 til 2021 (Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet de Grønne og Rødt) ligger alle til venstre for mid-

ten, mens posisjonspartiene i perioden (Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre) alle ligger på høyresiden. At KrF ligger helt på midten i økonomisk politikk illustrerer godt hvorfor partiet ble delt omtrent på midten mellom rød og blå side på sitt ekstraordinære landsmøte i 2018 som skulle ta stilling til om partiet skulle støtte en Støre- eller Solberg-regjering.

Når vi kommer til GAL-TAN aksene er imidlertid bildet vesentlig annerledes. Blant opposisjonspartiene er fire partier i kategorien GAL (Grønn, Alternativ, Liberal), mens Senterpartiet er i kategorien TAN (Tradisjonell, Autoritær, Nasjonal). Blant posisjonspartiene er Venstre GAL, mens de andre partiene er TAN.

Diskusjon og konklusjon

De endrede velgerprofilene gir særlige utfordringer for de tradisjonelt store og styrende partiene, Arbeiderpartiet og Høyre. Det er allment kjent at sosialdemokratiske partier har hatt betydelig konkurranse med høyre-radikale partier om velferdssjåvinistiske valgere (Norris & Inglehart, 2019), men også de gamle konservative partiene har tatt opp konkurransen mot de høyre-radikale partiene (Meguid, 2005). Politikkområder tilknyttet den andre dimensjonen skaper utfordringer for de historisk sett største partiene, og begge har på hver sin kant interesse av å dempe denne skillelinjen. Det har blant annet skjedd ved at de tradisjonelle partiene har beveget seg i en TAN-retning ved å bli mer restriktive på innvandring og søkt å tekkes velgergrupper med mer tradisjonelle verdier (Mudde, 2013; Wagner & Meyer, 2017). I spørsmål om klima- og oljepolitikk har både Høyre og Arbeiderpartiet dyrket brede tverrpolitiske forlik. En slik strategi kan ha til hensikt å redusere viktigheten av den andre dimensjonen ved å skape bred konsensus rundt kulturelle spørsmål, og slik sørge for at økonomiske spørsmål opptar en større del av de politiske konfliktene (derfor er disse partiene også minst opptatt av GAL-TAN (se figur 2)).

En slik tilnærming er ikke nødvendigvis enkel å få til. I 1990 var norske valgere langt mer homogene og kunne enklere ha tilpasset seg et politisk system med sammenfallende skillelinjer, hvor den økonomiske aksene og verdidimensjonen var smeltet sammen til én. I så tilfelle ville de venstreorienterte vært mer opptatt av vern og positive til innvandring, og de høyreorienterte mer opptatt av vekst og negative til innvandring. I et slikt scenario ville venstresiden vært sammenfallende med GAL og høyresiden med TAN. Velgerpreferansene fra 2017 viser at de fullt progressive stort sett foretrekker partier på venstresiden, og de fullt konservative foretrekker partier på høyresiden (tabell 2), mens en betydelig del av de som er velferdssjåvinister og et klart flertall av markedskosmopolittene vil foretrekke partier på høyresiden. I 2017 er andelen norske valgere med fullt progressive eller konservative syn redusert fra 49 prosent til 36 prosent. På den andre siden har andelen velferdssjåvinister og markedskosmopolitter økt fra 16 til 27 prosent. Dette skaper utfordringer for begge de historisk største partiene i norsk politikk.

Internt på høyresiden er det et åpenbart spenn mellom FrP og KrFs mer tradisjonelle og nasjonale verdier og Venstres mer grønne og liberale verdier. Bergh og Haugsgjerd (2019) viser hvordan det ved 2017-valget var betydelig avstand mellom FrP og Venstres valgere i synet på det andre partiet som kom til syne i at 59 prosent av Venstres valgere ikke ønsket at FrP skulle inn i regjering. Det var kanskje ikke så overraskende med tanke på at store deler av den blåblå regjeringssperioden fra 2013-2017 var preget av konflikter spesielt mellom Venstre og de andre partiene på høyresiden, om miljø saker som flyseteavgift, bensinavgift og poseavgift. I en kort periode fra 2018-2020 ble imidlertid Solberg-regjeringen utvidet med først Venstre (i januar 2018) og deretter KrF (høsten 2018). Den borgerlige firepartiregje-

ringen sprakk imidlertid kun ett år senere, da Fremskrittspartiet valgte å forlate regjeringen i kjølvannet av en annen betent sak på GALTAN-aksen, returneringen av en IS-kvinne og hennes barn fra Syria. Frp-leder Siv Jensen forklarte regjeringens krisen med at «begeret var fullt» (Ringheim & Støbbakk, 2020). Det var altså de kumulative konfliktene langs GALTAN-aksen som gjorde at den borgerlige fireparti-regjeringen sprakk.

Også på venstresiden er det en betydelig konflikt langs GALTAN-aksen. Partiet som skiller seg ut er Senterpartiet, som i motsetning til de fire andre partiene ligger på TAN-siden av GALTAN-aksen. Potensielt kan dette skape en stor fordel for venstresiden i norsk politikk. I motsetning til mange andre europeiske land er det i Norge et parti som tilhører venstre-sidealternativet som har en klar appell hos velferdssjåvinistiske velgere. En illustrasjon på dette er de betydelige velgerovergangene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Frp til Senterpartiet ved lokalvalget i 2019 (Saglie et al., 2021). På tross av at mange i denne velgergruppen er mer til venstre i økonomisk politikk, har studier vist at tradisjonelle verdier gjør at de oftere stemmer på høyresiden (Gidron, 2020). Det har ført til at mange sosialdemokratiske partier har stått i et dilemma om hvordan de skal plassere seg i spørsmål om miljø og innvandring. Senterpartiets rolle i norsk politikk gjør kanskje at Arbeiderpartiet mister noen velgere, men samtidig gjorde Senterpartiets suksess det mulig for Arbeiderpartiet å vinne regjeringmakten i 2021, på tross av at partiet gjorde sitt nest dårligste valg siden 1924. Imidlertid er dette en styringskoalisjon som også er avhengig av SV, og som dermed vil oppleve flere konflikter langs GALTAN-aksen. I valgkampen eskalerte konfliktene mellom Senterpartiet og spesielt MDG, men etter hvert også SV (Lilleås, 2021). Det er ikke overraskende når man ser hvor stor avstand det er mellom SV og Sp på GALTAN-aksen. Også på høyresiden var det konflikter i forkant av 2013-valget, men det var i den påfølgende stortingsperioden at konfliktene virkelig eskalerte. I spørsmål om CO₂-avgift, olje- og rovdyrpolitikk ser man allerede nå et språk mellom spesielt Senterpartiet og SV/MDG. En slik todimensjonal forståelse av norsk politikk gjør det lite overraskende at Senterpartiet og SV ikke kunne bli enige om en felles regjeringsplattform.

Norsk valgforskning har tatt inn den andre dimensjonen – eller «nypolitikk» som det ofte kalles – i sine analyser (f.eks. Jenssen & Ivarsflaten, 2017; Knutsen, 1995; Aardal et al., 2019). Det er imidlertid ofte brukt til å forklare velgeradferd, ikke samarbeid internt i partikoalisjonene. Det er særlig to partier og deres velgere som kommer under et krysspess når den andre dimensjonen blir viktigere. Venstres samarbeid med høyresiden gir mening i et scenario hvor norsk politikk er dominert av den økonomiske dimensjonen, men partiets politiske plassering er veldig klart GAL på GALTAN-aksen. Dersom saker om liberale verdier, miljø, innvandring og globalt samarbeid blir viktigere, er det ikke usannsynlig at partiet over tid vil ønske å samarbeide mer med partier på venstresiden. I Danmark har Venstres søsterparti, Radikale Venstre, i lengre tid vært en del av «rød blok», som danner regjeringsgrunnlaget for Sosialdemokratene, og ved det svenske riksdagsvalget i 2022 gikk Venstres søsterparti, det svenske Centerpartiet, til valg på en sosialdemokratisk statsminister. I begge land er det motstand mot en regjeringskoalisjon med sterke TAN-partier (Dansk Folkeparti og Sverigedemokratene) som er hovedårsak til at de liberale partiene velger et regjeringsalternativ ledet av et sosialdemokratisk parti.

På den andre siden har Senterpartiet over flere år angrepet Høyres reformer og Fremskrittspartiet for økte avgifter. Mye skal skje for at de tre skal finne sammen i regjering i nærmeste fremtid. I et lengre perspektiv er det derimot mulig å tenke seg et scenario hvor by-land, sentrum-periferi og høyre-venstreaksen blir mindre dominerende i den politiske debatten. Da kan fort konflikter med de grønne og radikale partiene på venstresiden presse Senterpartiet eller i det minste Senterpartiets velgere i retning av andre TAN-partier.

Når partier skifter samarbeidspartnere i politikken, skjer det ofte etter langsomme prosesser. Det er dermed ikke sagt at de mulige sideskiftene i politikken vil skje i første halvdel av 2020-tallet. Kanskje til og med ikke før 2030-tallet. Det kan også hende at det er velgerne, og ikke partiene, som skifter side. Det er heller ikke gitt at GALTAN-dimensjonen vil klare å utfordre rollen til den økonomiske konfliktlinjen som den viktigste dimensjonen i norsk politikk. Den økte inflasjonen og rekordhøye energipriser som konsekvens av Russlands angrep på Ukraina i 2022 har illustrert hvor viktig grunnleggende økonomiske behov er for innbyggerne. Likevel er det usannsynlig at den andre dimensjonen forsvinner fra norsk politikk med det første, gitt hvor viktig den er blitt i andre europeiske land.

Alle dimensjoner og modeller er forenklinger av virkeligheten, men kan ofte ha en analytisk verdi. Samtidig er analyser av norsk politikk basert på to dimensjoner en forenkling av et system preget av flere skillelinjer. Også andre skillelinjer, som de geografiske, har blitt viktigere for velgerne (Stein et al., 2020). Selv om disse kan ha sammenfallende elementer, er de ikke identiske med GALTAN-dimensjonen. Forskere har også argumentert for at i mer utdypende modeller bør miljø skilles fra verdier (Kenny & Langsæther, 2022), selv om studier fra Norge viser at det er en klar korrelasjon (Jenssen & Ivarsflaten, 2017). De siste års hendelser med COVID-håndtering og krigen i Ukraina har også vist at store verdenshendelser kan i hvert fall i perioder overta for alle tradisjonelle politiske skillelinjer, eller styrke skillelinjer som har blitt mindre viktig i tidligere perioder. Det er også langt fra sikkert at GALTAN-dimensjonen vil erstatte den økonomiske dimensjonen som den viktigste skillelinjen. Basert på de endringene som skjer i europeisk politikk, kan det likevel være et nyttig verktøy for både praktikere og forskere i fremtidige analyser av norsk politikk.

Referanser

- Bakker, R., Hooghe, L., Jolly, S., Marks, G., Polk, J., Rovny, J., Steenbergen, M., & Vachudova, M. (2020). 1999–2019 Chapel Hill Expert Survey Trend File Version. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052217-104957>
- Bergh, J., & Haugsgjerd, A. H. (2019). Regjeringsvalget 2017 – politisk polarisering i synet på regjering. In J. Bergh & B. Aardal (Eds.), *Velgere og valgkamp – En studie av stortingsvalget 2017*. Cappelen Damm.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. Harper.
- Ford, R., & Jennings, W. (2020). The Changing Cleavage Politics of Western Europe. *Annual Review of Political Science*, 23(1), 295-314. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052217-104957>
- Gidron, N. (2020). Many ways to be right: cross-pressured voters in Western Europe. *British Journal of Political Science*, 1-16. <https://doi.org/10.1017/s0007123420000228>
- Hooghe, L., & Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage. *Journal of European Public Policy*, 25(1), 109-135. <https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1310279>
- Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *American Political Science Review*, 65(4), 991-1017. <https://doi.org/10.2307/1953494>
- Jenssen, A. T., & Ivarsflaten, E. (2017). Innvandringsvalget 2017. In J. Bergh & B. Aardal (Eds.), *Velgere og valgkamp. En studie av stortingsvalget* (pp. 131-155). Cappelen Damm Akademisk.
- Kenny, J., & Langsæther, P. E. (2022). Environmentalism as an Independent Dimension of Political Preferences. *European Journal of Political Research*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1475-6765.12549>
- Knutsen, O. (1995). Value orientations, political conflicts and left-right identification: A comparative study. *European Journal of Political Research*, 28(1), 63-93. <https://doi.org/10.2307/1953494>

- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S., & Frey, T. (2008). *West European politics in the age of globalization* (Vol. 10). Cambridge University Press Cambridge.
- Lilleås, H. S. (2021, 04.02.2021). MDG raser mot Senterpartiet: – Spikeren i kisten. *Nettavisen*. <https://www.nettavisen.no/nyheter/mdg-raser-mot-senterpartiet-spikeren-i-kisten/s/12-95-3424084074>
- Lipset, S., & Rokkan, S. (1967). *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction*. Free Press.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological review*, 50(4), 370-396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Meguid, B. M. (2005). Competition between unequals: The role of mainstream party strategy in niche party success. *American Political Science Review*, 99(3), 347-359. <https://doi.org/10.1017/s0003055405051701>
- Mudde, C. (2013). Three decades of populist radical right parties in Western Europe: So what? *European Journal of Political Research*, 52(1), 1-19. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2012.02065.x>
- Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press.
- Ringheim, G., & Støbbakk, T. (2020, 15.01.2020). – Begeret er fullt. *Dagbladet*. <https://www.dagbladet.no/nyheter/begeret-er-fullt/72030553>
- Rokkan, S., & Valen, H. (1964). *Regional contrasts in Norwegian politics*. Chr. Michelsens institutt.
- Saglie, J., Bergh, J., Gitlesen, J. P., & Rommetvedt, H. (2021). Hva skjedde ved valget: Nasjonale trender og lokale variasjoner. In J. Saglie, S. B. Seegaard, & D. A. Christensen (Eds.), *Lokalvalget 2019: Nye kommuner nye valg?* Cappelen Damm Akademisk.
- Stein, J., Folkestad, B., Aars, J., & Christensen, D. A. (2020). The 2019 local and regional elections in Norway: The periphery strikes again. *Regional & Federal Studies*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/13597566.2020.1840364>
- Wagner, M., & Meyer, T. M. (2017). The radical right as niche parties? The ideological landscape of party systems in Western Europe, 1980–2014. *Political Studies*, 65(1_suppl), 84-107. <https://doi.org/10.1177/0032321716639065>
- Aardal, B., Bergh, J., & Haugsgjerd, A. (2019). Politiske stridsspørsmål, ideologiske dimensjoner og stemmegivning. In J. Bergh & B. Aardal (Eds.), *Velgere og valgkamp. En studie av stortingsvalget* (pp. 44-80). Cappelen Damm Akademisk.